prof. Maria-Lucia NINU

TEXTUL LITERAR
–
ÎN LITERATURA PENTRU COPII

Craiova
Martie, 2025

Copyright © 2025, Autor
Tehnoredactare computerizată: Maria-Lucia Ninu
Corectura aparţine autorului

Responsabilitatea pentru conţinutul lucrării revine în exclusivitate autorului
Studiu științific

Publicat: Martie 2025
http://www.edituraelse.ro/ped/ped.htm

STUDIU
TEXTUL LITERAR – ÎN LITERATURA PENTRU COPII

prof. Maria-Lucia NINU, Școala Gimnazială Rast, Județul Dolj

Realitatea din universul cărţilor se detaşează de cea cotidiană aşa cum precizează în lucrarea lor Wellek şi Warren, *"natura literaturii iese la iveală în modul cel mai clar dacă analizăm lumea la care se referă ea: Sâmburele artei literare se află, evident, în genurile tradiţionale, adică în lirică, epică şi dramă. In toate acestea conţinutul -se referă la o lume fictivă, imaginară; un personaj, o informaţie despre întâmplări, chiar «eul» liric, ţin numai de propoziţiile prin care autorul le redă"*[1].

Literatura pentru copii este destul de des adusă în discuţie deoarece de foarte multe ori ea depăşeşte graniţele literaturii, reprezentând o formă de cunoaştere prin intermediul atât al imaginilor artistice, cât şi prin modul în care investighează aşteptările micului lector, relevând în acelaşi timp calităţile şi defectele oamenilor dintotdeauna. Ea are însă caracteristici specifice aşa cum precizează şi Pascardi deoarece filtrează cotidianul „*prin intermediul imaginilor concret senzoriale, relevabile în conştiinţa noastră cu ajutorul forţei expresive a cuvintelor(...). Limbajul în literatură nu este un simplu instrument sau vehicul, ci o structură în care scriitorul îngroapă atât propria sa concepţie, cât şi pe cea a lumii.*"[2].

Northop Frye afirma despre literatură faptul că aceasta *„nu este un agregat de cuvinte, ci o ordine a cuvintelor*"[3] pentru că limbajul este materia primă prelucrată, aşa cum în pictură folosim culorile pentru a da viaţă unui peisaj, unui portret sau unei naturi moarte. Diferenţa între ele fiind aceea că limba este purtătoare de sens, ea reprezentând însăşi creaţia. Mai putem defini această artă şi ca un obiect al trăirii estetice, al contemplaţiei dezinteresate şi al plăcerii, ce oferă oamenilor trăiri diferite de cele pe care le experimentează în viaţa de zi cu zi.

Putem da nenumărate definiţii literaturii, dar în acelaşi timp ar trebui să o vedem ca fiind un univers al culturii, autonom, având o anume specificitate, un limbaj neinstrumentalizat, oral ori scris. Cu alte cuvinte putem afirma fără să greşim că literatura este un spaţiu al metamorfozei cuvântului, acesta devenind dintr-un simplu lexem bază pentru valori artistice durabile. Referirile la aceasta ar trebui făcute ţinând seama de calitate, cantitate, spaţialitatea geografică sau istorică pe care o descrie, în funcţie de coordonata temporală, de curente literare şi nu în ultimul rând de genurile şi speciile literare.

---

[1] .Wellek R., Warren A., „Teoria literaturii", ed. Univers, Bucureşti, 1967,pag.135
[2]. Pascardi I. , Nivele estetice, ed. Academiei, Bucureşti, 1972, pag. 195
[3].Northop Frye, Anatomy Of Criticism, Four Esseys, Princeston, 1957, Pag.45

Dacă o percepem ca text, ea reprezintă o sinteză a tuturor tipurilor de limbaj - artistic, jurnalistic, ştiinţific, filosofic, etc., care priveşte din perspectivă critică, încercând să-şi stabilească o identitate proprie.

Literatura copilăriei trebuie făcută cu artă, deoarece reprezintă o sumă a tuturor operelor accesibile micului lector indiferent dacă au fost sau nu create pentru el, chiar dacă acest concept s-a încetăţenit relativ târziu, evidenţiind ideea că ea nu trebuie să-l vizeze doar pe copil, pentru a nu conduce la alterarea gustului său estetic. Cartea pentru copii trebuie să aibă un rol formativ şi o mare ţinută artistică.

Universul copilăriei este unul fabulos, plin de efuziune sufletească, un loc în care până şi jucăriile prind viaţă, datorită puterii imaginative a micuţului care formează şi deformează după bunul plac, creându-şi propriul său spaţiu. Criteriu de evaluare este cel estetic, fiind o creaţie literară. Specificitatea receptării ei fiind datorată anumitor factori după cum urmează:

- Gradul de dezvoltare psihică - gândire, emoţii, limbaj,sentimente estetice - este destul de redusă la vârsta preşcolară şi şcolară mică
- Atenţia este centrată în jurul jocului, a lipsei de griji, a permanentei nevoi de a descoperii tainele lumii
- Copii trebuie iniţiaţi pentru a putea descoperi mesajul artistic

I. Pascardi în lucrarea sa „Niveluri estetice" preciza faptul că, pentru micii lectori funcţia artistică a operelor are trei componente[4]:

- Cognitivă sau informativă – opera comunică informaţiile transmise printr-un cod şi organizate într-un mesaj artistic.
- Estetică – valorificare a virtuţilor estetice ale limbajului. Aici pe lângă categoriile estetice fundamentale – frumosul, urâtul, tragicul şi comicul, mai există la nivelul literaturii pentru copii şi graţiosul, duiosul, miniaturalul
- Formativă-receptarea mesajului cu toată varietatea semnificaţiilor de către copii,prin ieşirea din planul abstract al textului literar făcându-se analogii cu diverse teme şi motive pe care le întâlnim în viaţa de zi cu zi. Acest lucru duce la dezvoltarea unor principii morale, a unor norme de conduită corecte.

G. Călinescu sublinia caracteristica micului cititor, care *„se naşte curios de lume şi nerăbdător de a se orienta în ea, şi numai literatura care îi satisface această pornire îl încântă ... întrucât a ieşi din lectură cu stimă sporită pentru om e secretul marii literaturi pentru copii şi tineret"*[5]

[4].Pascardi I. , Nivele estetice, ed. Academiei, Bucureşti, 1972
[5]. G. Călinescu, Istoria literaturii române de la origini până în prezent, Fundaţia Europeană Drăgan, Editura Nagard, 1980

Textele din literatura pentru copii au anumite caracteristici, care îi dau acesteia specificitate:

- Personajele sunt grupate după principiul Binelui şi al Răului, iar între acestea există un permanent conflict care de obicei se termină prin reuşita forţelor Binelui. Chiar dacă de obicei sunt mai des întâlnite în lumea basmelor aceşti actanţi sunt regăsiţi cu valoare de simbol în fabule, schiţe, povestiri, mai ales cele referitoare la micile necuvântătoare, la vietăţile pădurii.
- Copii la vârsta şcolară mică se află într-o permanentă căutare de modele, se dedublează încercând să se pună în locul personajului preferat, iar în acest mod învaţă prin descoperire ce este bine şi ce este rău. Lucrând cu elevii de ciclu primar am putut observa faptul că de obicei rolurile negative sunt refuzate.
- Este foarte important ca textul să fie valorificat prezentându-se valorile cognitive, estetice, dar mai ales morale pe care le transmite.
- La început copii sunt atraşi mai ales de genul epic, deoarece se alungă monotonia prin prezenţa momentelor subiectului, a personajelor, a acţiunii,iar mai târziu când achiziţiile la nivel cognitiv permit se trece la studierea operelor genului liric, care presupune un studiu în profunzimea textului utilizându-se pentru o decodare corectă, figurile de stil, informaţii despre ritm şi rimă.
- Mai târziu şcolarul va putea înţelege portretul, caracterizările diverselor personaje şi deşi nu are în programa de studiu drama se va iniţia urmărind piesele teatrului de păpuşi şi chiar participând efectiv la punerea în scenă a anumitor dramatizări după opere studiate la clasă. Elevii sunt implicaţi în astfel de manifestări artistice mai ales atunci când se organizează spectacole în şcoala, cu diverse ocazii.

Pentru a reuşi o mai bună înţelegere a textului din perspectiva literaturii pentru copii m-am gândit că trebuie să realizez o trecere în revistă a unor concepte operaţionale pe care le utilizez destul de des la orele de limba şi literatura română.

- Structura: modul de organizare externă a unei opere literare, în elementele sale constitutive.
- Compoziţia: modul de organizare internă a operei literare, ţinând seama, de temă, subiect, acţiune, personaje, care conferă întregului anumite semnificaţii.
- Dimensiunea compoziţională a operei poate fi analizată şi pe niveluri unitare (fonetic, lexical, gramatical, ideatic).
- Tema: aspectul fundamental de viaţă pe baza căruia scriitorul îşi construieşte opera prin transpunerea artistică (exemple de teme: natura, iubirea, moartea, satul, condiţia umană, geniul, istoria etc)

- Ideea: semnificaţia profundă a textului, variind de la o creaţie artistică la alta, în funcţie de transpunerea concretă în operă a temei literare (spre exemplu, în basme, ideea este reprezentată lupta binelui şi a răului, triumful adevărului şi al dreptăţii)
- Subiectul operei literare: totalitatea faptelor şi evenimentelor constituite în momente ale naraţiunii, cu ajutorul cărora sunt caracterizate personajele literare.
- Momentele subiectului:
- Expoziţiunea: partea introductivă a unei opere literare în care se prezintă cadrul acţiunii şi unele personaje.
- Intriga: reprezintă partea interesant a oricărei opere, care afectează desfăşurarea acţiunii.
- Desfăşurarea acţiunii: faptele determinate de intrigă, desfăşurate în ordine cronologică, de cea mai mare întindere în povestire.
- Punctul culminant: momentul de maximă intensitate în desfăşurarea acţiunii, în care personajul principal se află într-o situaţie fără ieşire.
- Deznodământul: ultima parte a unei opere literare, marchează sfârşitul acţiunii şi al operei se rezolvă situaţia personajului principal.
- Personajele sunt alt element constitutiv al unei opere epice, acestea sunt atât agenţii acţiunii (cei care săvârşesc faptele), cât şi purtătoarele mesajului pe care autorul vrea să-l transmită prin opera literară. Ele diferă şi ca număr, în funcţie de amploarea şi complexitatea acţiunii, fiind mai puţine când acţiunea este simplă, sau mai numeroase într-o acţiune complexă.

Un personaj poate fi caracterizat:

- direct:
  - de către autor;
  - de către alte personaje;
  - de către el însuşi (autocaracterizare);
- indirect:
  - prin limbaj, prin fapte, prin comportament, prin ceea ce gândeşte şi simte, prin mediu lîn care trăieşte, etc.

Criteriile de ierarhizare a personajelor sunt:

- rolul pe care îl ocupă în desfăşurarea acţiunii :
  - principale – sunt cele mai importante în desfăşurarea acţiunii

- secundare – au un rol mai puţin important, dar participă la aproape întreaga desfăşurare a acţiunii
- episodice – figurante – apar în desfăşurarea acţiunii doar în câteva episoade, fără a avea o însemnătate deosebită pentru aceasta

- raportul cu valorile socio-morale:
  - pozitive
  - negative
- modul în care sunt prezentate în operă:
  - individuale
  - colective
- raportul lor cu realitatea:
  - reale
  - imaginare
  - simbolice
  - alegorice
- după metoda de creaţie folosită de scriitor:
  - romantice
  - realiste (Goe din *D-l Goe* de I.L.Caragiale);
  - clasice (bunicul şi bunica din *Bunicul, Bunica* de Barbu Şt. Delavrancea) [6]

Conceptele operaţionale pe care elevii din ciclul primar le vor utiliza pentru a descoperi tainele literaturii sunt:

- Analiza de text – este diferită de comentariul literar, deoarece dorește să prezinte toate semnificaţiile textului din punct de vederegramatical, lexical și semantic.
- Caracterizarea: desprinderea trăsăturilor caracteristice, fizice şi morale, ale unui personaj.
- Conflictul – o ciocnire, un dezacord, o dispută între două sau mai multe personaje, între sentimente, fapte, interese, caractere.
- Personajul – persoana care acţionează într-o operă literară, imagine fictivă a unei fiinţe, ea nu trebuie confundată cu persoana reală
- Rezumatul – redarea pe scurt, scrisă sau orală, a ideilor unei lucrări; în alcătuirea unui rezumat se foloseşte fie timpul prezent, fie timpul perfect compus

[6]. Gherghina D., Buzaşi I., Literatura pentru copii şi adolescenţi-curs practic cu noţiuni de teorie literară, ed. Didactica Nova, Craiova, 2007, pag.9

- Relatarea – povestirea amănunţită a unei întâmplări, istorisirea unui eveniment; limbajul ei trebuie adaptat în funcţie de ascultător/cititor şi de scop.

Moduri de expunere:

- Naraţiunea - o succesiune de întâmplări, petrecute într-o anumită ordine accentul se pune pe cauza care stă la baza succesiunii întâmplărilor presupune: narator, acţiune, personaje, predomină verbele;
- Dialogul - reproduce discuţia dintre două sau mai multe personaje, este alcătuit dintr-o înlănţuire de replici este însoţit de gesturi şi mimică se folosesc verbe declarative precum: a spune, a zice, a întreba, a ruga, a răspunde etc. contribuie la caracterizarea personajelor.

Am considerat importantă prezentarea acestor concepte operaţionale în acest capitol mai ales datorită faptului că fără ele orele de literatură nu se pot desfăşura, deoarece elevul are nevoie de anumite şabloane cu ajutorul cărora să reuşească să descifreze mesajul textului dat şi mai ales să îşi însuşească acest mesaj.

”Conştiinţa umană presupune posibilitatea unei alte existenţe pe plan ideatic, universul artistic, un univers creat prin artă şi cunoscut prin artă”[7]

Literatura a apărut din dorința omului de a cunoaşte şi a se cunoaşte, a vieţui şi a supravieţui, a comunica şi a se comunica. Ca și ființă socială, omul are drept caracteristică situaţia colocvială.Actul comunicării oferă bucurie, iar aceasta trebuie percepută ca transmiterea unor elemente cum ar fi :gesturile, atitudinileşi comportamentele ancestrale ale situaţiilor primare când în preistorie,omul,a ajuns la descoperirea conştiinţei de sine.

Dialogul reprezintă una din modalităţile prin care oamenii se găsesc şi se cunosc reciproc, lumea existând în pluralitatea povestirilor, comunicate prin cuvânt, prin rostire, gesturi, mimică.

Astfel prin arta cuvântului, se transfigurează realitatea în toată complexitatea ei, oferind copilului un bogat univers de gândire şi sentimente, stimulând interesul şi pasiunea acestuia pentru cunoaştere. Literatura pentru copii reprezintă o parte importantă a literaturii naţionale și cuprinde creațiile care, prin mesajul profund, accesibilitate şi realizare artistică, reușesc să intre cu cititorii lor,copiii ,într-o relaţie afectivă.

Accesibilitatea textelor, conceperea artistică și mesajul profund au un rolul hotărâtor în existenţa unei opere literare, aşa cum observă Pascadi:*"Prima funcţie a operei (literare) este aceea*

[7]. cf. Parfene Constantin,Teorie Şi Analiză Literară,Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 2003,pag.11-12

de a fi opera, de a exista ca un organism autonom cu o finalitate proprie şi numai astfel va putea ajunge să îndeplinească vreun loc în afară."[8]

Prin intermediul literaturii, copilul *poate realiza o binevenită dedublare a sa atunci când se recunoaşte în altul, înainte de a putea înţelege că eul sau se află necesarmente în contact cu alte euri, el îşi află un alter ego multiplicat în fiecare personaj cu care simpatizează: copil, zână, prinţ, iepure, gândăcel etc."*, subliniază Bratu.[9]

Cu alte cuvinte micul lector pătrunde într-un univers care îi oferă posibilităţi nebănuite, îl ajută să asimileze anumite informaţii, dar şi să capete anumite deprinderi numai prin puterea exemplului oferit, permiţându-i totodată să îşi asume diverse roluri. Literatura pentru copii este parte integrantă a literaturii naţionale, dar şi universale, prin totalitatea operelor pe care le cuprinde, populare cât şi culte. În scopul realizării finalităţilor educaţiei creaţiile literare sunt utilizate în procesul de învăţământ în primele trei etape ale acestuia, respectiv – preşcolară, primară, gimnazială. Basmele, poveştile, povestirile, doinele, snoavele, cântecele de leagăn, proverbele, zicătorile şi nu în ultimul rând poezia obiceiurilor, tradiţiile, constituie fondul de aur al literaturii pentru copii. Importanţa acesteia constând în tematica variată,dar mai ales în faptul ca întrepătrunderea genurilor – epic, liric şi dramatic, contribuie la receptivitatea micilor cititori.

BIBLIOGRAFIE:

1. Wellek R., Warren A., „Teoria literaturii”, ed. Univers, Bucureşti, 1967,pag.135
2. Pascardi I. , Nivele estetice, ed. Academiei, Bucureşti, 1972, pag. 195
3. Northop Frye, Anatomy Of Criticism, Four Esseys, Princeston, 1957, Pag.45
4. Pascardi I. , Nivele estetice, ed. Academiei, Bucureşti, 1972
5. G. Călinescu, Istoria literaturii române de la origini până în prezent, Fundaţia Europeană Drăgan, Editura Nagard, 1980
6. Gherghina D., Buzaşi I., Literatura pentru copii şi adolescenţi-curs practic cu noţiuni de teorie literară, ed. Didactica Nova, Craiova, 2007, pag.9
7. cf. Parfene Constantin,Teorie Şi Analiză Literară,Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 2003,pag.11-12
8. Pascardi I. , Nivele estetice, ed. Academiei, Bucureşti, 1972,pag.140
9. Bratu B., Preşcolarul şi literatura(studiu şi antologie), EDP, Bucureşti,1977, pag.15

[8].Pascardi I. , Nivele estetice, ed. Academiei, Bucureşti, 1972,pag.140
[9].Bratu B., Preşcolarul şi literatura(studiu şi antologie), EDP, Bucureşti,1977, pag.15